

PÁNDI PÁL

NÉHÁNY ÉSZREVÉTEL PETŐFI VERSEINEK KRITIKAI KIADÁSÁRÓL

Petőfi Sándor összes művei kritikai kiadásának I—III. kötete Petőfi összes költeményeit tartalmazza, tehát a zsenyéket és töredékeket, valamint a kétes hitelű Petőfi-verseket is. A kritikai kiadás Varjas Béla gondos és valóban »kritikai« munkáját dicséri. Amit a *kritikai* kiadások szempontjából első helyen kell említeni: a szövegek megbízhatósága mellett a szövegvariánsoknak minden eddiginél teljesebb és megbízhatóbb feldolgozását adja közre az új kiadás.

A Havas-féle kiadás hézagosan közölte a szövegváltozatokat; e hiányokra több helyen rámutatott Baróti Lajos bírálata Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. (K. ny.: az »Egyetemes Philologiai Közöny«-ből, 1894.) A Varjas-féle kiadás túlmegy ezen is, példaszzerű alapossgal tárva fel a feltárható szövegváltozatokat. A kritikai kiadás jegyzetapparátusa azonban a kézirat helyének, az első megjelenés időpontjának s a szövegváltozatoknak közlésével nem merülhet ki. További jegyzetekre van szükség, amit a kiadás sajtó alá rendezője — nem éppen szerencsésen — külön kötetben kíván közrebocsátani.

A Varjas-féle kiadásról Turóczy-Trostler József írt bírálatot, mely a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi osztálya közleményeinek III. kötetében jelent meg. A körültekintő és részletes bírálat számos ellenvetést tesz a Varjas által követett időrenddel szemben, valamint a jegyzetapparátussal kapcsolatban. A kéteshiteű versekről tett megállapításai egytől egyig indokoltnak látszanak; különösen fontosnak érezzük azokat a megjegyzéseket, amelyek kétségtelenné teszik, hogy a »Kiért üritsem e pohárt. . .« című vers nem Petőfi szerzeménye, s hogy az *Ida* Petőfi műve.

Mindezek után csupán arra szorítkozunk, hogy néhány megjegyzést tegyünk a Varjas-féle kiadás kronológiai rendjével és jegyzeteivel kapcsolatban, valamint egy kiegészítést javasoljunk a kéteshiteű Petőfi-versekhez.

1. Az *Első szerepem* című versnek keltezése Varjasnál: 1842 november. Turóczy-Trostler József pontosabb keltezést javasol: november 11-e után. Tekintettel arra, hogy Petőfi első székesfehérvári fellépése nem november 11-én történt, hanem november 10-én, a helyes keltezés: *november 10-e után.* (Ld. Rexa Dezső: Petőfi első székesfehérvári felléptéhez. ITK. 1913.)

2. Varjas Béla 1848 februárjára keltezi a *Kemény szél fúj* című költeményt. Keletkezésének helye: Pest. A Petőfi-irodalomban általánosan elfogadott vélemény, hogy e költeményt a francia forradalom híre írta Petőfi. Így nyilatkozik Havas (Petőfi Sándor Művei III/620), így Voinovich (Petőfi összes költeményei II/185), így Horváth János (Petőfi; 378) így Illyés Gyula (Petőfi; 236). Petőfi a február 22—24-i párizsi forradalomról Veszprém megyében szerzett tudomást. »Oh mikor én meghallottam, hogy Lajos Fülöpöt elűzték s Franciaország republika! . . . Egy Pesttől távol eső megyében utaztam, s ott egy fogadóban lepte . . . rohanta meg e hír szívetem, fejemet, lelkemet, idegeimet. . . Nyakrafőre siettem a fővárosba . . . reszketve, lélekzet nélkül értem haza. . .« — írja Petőfi naplójába 1848. március 17-én. Ferenczi Zoltán szerint Petőfi március harmadikától hetedikéig tartózkodott Veszprém-megyében, öccsénél; — illetve ötödikén indult vissza Pestre s hetedikén érkezett meg. Ugyancsak ő írja, hogy a február 22—24-i párizsi forradalom híre 29-én ért Bécsbe, március 1-én Pozsonyba. Mindezek alapján igen nagy a valószínűsége annak, hogy a *Kemény szél fúj*. . . című költeményt nem februárban, hanem március legelején írta Petőfi. Jegyezzük meg, hogy Ferenczi e verset — szinte saját adatai ellenére — a februárban írottak közé sorolja.

3. A *Beaupaire* c. költeményt szintén februárra keltezi a kritikai kiadás. Már Havas és Voinovich is felhívták a figyelmet arra, hogy a verset minden valószínűség szerint 1848. március elején írta a költő, feltehetően március 6—7-e körül. Erre enged következtetni az első strofa:

Hogy kitelt a franciáknál
A király becsülete :
(Mint ezernyolcszázharmincban
S most valami két hete.)

A »két hete« megjelölés félreérthetetlenül a február 22—24-i párizsi forradalomra vonatkozik, amikor is a franciák elűzték Lajos Fülöpöt. Ferenczi ezt a költeményt is februárból keltezte. (Petőfi életrajza III/185.)

4. Varjas Béla a töredékek közé — helyesen — egyes sorokat is felvesz. Petőfi iskolatársa Horváth Károly elbeszélése nyomán írta le az alábbi esetet és Petőfi *első verssorát* Réthy László. (Magyarország; 1879. febr. 15.)

»Kikergettek az óráról s szaladtunk ki az udvarra, hogy az óráközti kedvünkre töltsük. Az iskola udvarába egy silány formájú kis kutya vetődött, melyet én kergetni kezdtem; a gyámoltalan állat nagy ijedve menekült előlem. . . Petrovics Sándor, ki az osztályszobában maradt, a künn történő eseményeket hallva, írónnal latin könyvem szélére e hangsúlyos sort rögtönözte a megfelelő hanglábak fölrakásával:

K̄is K̄ari k̄erget k̄urta k̄utyát k̄int.

Petőfi 10 éves korában, Aszódon írta ezt a tréfás sort.¹

5. A Nemzeti Újság 1933/205. számában cikket közölt Ujvárossy Fedor tollából, *Petőfi német levele és ismeretlen verse* címen. Ami a Tyrolerhez írott németnyelvű levelet illeti, azzal itt nem foglalkozunk. Közelebbről érinti azonban a Petőfi-kiadást az az állítólagos Petőfi vers (négy sor), melyet a lap közöl. Álljon itt a cikknek az említett verse vonatkozó része:

»A Petőfi-émlékek kegyelettel összehordott gyűjteményébe tartozna különben — ha talán meg lenne valahol — az a négysoros, eddig ismeretlen egyszakaszos versecske is, amely nyomtatásban sohasem látott napvilágot és amelyet Petőfi nemcsak maga írt, hanem maga sokszorosította is azt, a negyvenes évek kezdetleges sokszorosítógépén, a hektográfon. A legnagyobb magyar lírikus akkoriban, pontosan 1843. január 11-én: »Kecskemét felé eredt a székesfehérvári színtársulat egy részével«, amint azt a Színészeti Közlönyben megjelent emlékek között Szuper Károly kiérdemesült színigazgató, Petőfinek egykori pályatársa feljegyezte. A Szuper igazgatása alatt működő színtársulat sok babért aratott ugyan Kecskeméten, de annál kevesebb anyagi sikert, úgy hogy Petőfinek, aki különben is gyenge színész volt, nagyon rosszul ment a sora. . . . Ezidőbeli nyomorát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy *Némethy Károly* nevű pályatársával közös ágyban hált s ketten fizettek egy parasztasszonynak 10—10 forintot kosztért és kvártélyért. Petőfi, hogy nyomorán valamiképp enyhítsen, házról házra járva színlapot is hordott, egyedüli bizodalját a naponkénti *színtaposztásért* járó, a kisebb-nagyobb tehetségű polgárok áldozatkészségéből összegyűjtött pénzbeli adományokra, a színszezon befejezésekor tartott *búcsúszóra* alapította, — hogy ebből majd csak kifizetheti a reája, eső 10 forintot. Hogy a közönség jóindulatát megnyerje magának, az ilyenkor szokásos verses köszöntőt, úgynevezett *búcsúszót* osztott ki az utolsó ízben széthordott színlappal együtt, 1843. március végén. Ebben az általa írott, sokszorosított és széthordott búcsúszóban keserűen és tagadhatatlanul szemrehányó hangon figyelmeztette az egykori kecskeméti honpolgárokat a színművészet szükségszerű buzóbb pártolására. Petőfinek ez az eddig még ismeretlen verse így hangzik:

Búcsúszó

Hon s művészet e kebelnek mindene,
Ez a kettő melyért élnem kellene.
Élnem ám, de nyújtsatok hát pályabért,
Hogy élhessek a hon s a művészetért.

Ezt a négysoros verset, Petőfi kezeírásában, az ő jellegzetes gyöngyszerű betűivel és névalírással, még volt alkalma látni e sorok írójának, Szuper Károly egykori színigazgató hagyatékában.«

A négysoros búcsúszó stílusa nem idegen Petőfitől, bár a vers nem tartozik a jelentékenyek közé. Alkalmi strofa, érzik rajta a rögtönzés sietsége. Az Ujvárossy Fedor által elő-

¹ Cikkem nyomdába adása óta jelent meg *Hatvany Lajos* Így élt Petőfi . . . c. művének első kötete, amely szintén közli e sort. (P. P.)

adottakat nincs módunkban ellenőrizni, így — természetesen — fenntartással kell fogadni az előadottakat. Nincs kezünkben döntő bizonyíték Petőfi szerzősége mellett, — elképzelhető, hogy Petőfi kortársai közül írta valaki, s Petőfi csak átvette e búcsúszó-sémát. A művészet-hez szükséges pályabér hiánya nemcsak Petőfi színészeit keserítette meg, hanem általában a magyar színészek életét. Megjegyzendő, hogy a *Búcsúszó* és két másik, Kecskeméten szerzett költemény között (*Az első dal*; *Emlény*) vannak rokonvonások, bár nem éppen közeli-ek. *Az első dal*-ban is szerepel a színi pálya, melynek »két csillag sugara« a *hon és erény*, s azt írja a költő: »Ki a művészet e — Szent templomába lép, — Az illő, hogy legyen — Főben, kebel-ben ép;«. Az *Emlény*-ben arról szól Petőfi, hogy a színész »megvetett, szegény, de nem boldog-talan, — Amíg szive dobog s míg pártfogója van, — Mert pártfogója az, mi neki üdvöt ad, — Szeretni lángolón óhajtott pályáját«.

Mindez valószínűsíti Petőfi szerzőségét, de nem jelent teljes bizonyosságot. E téren még további kutatásokra van szükség²

6. A *Huszárr* című költemény jegyzetében ezt olvassuk: »Petőfi életében a vers nem jelent meg. Másolatát Szilágyi István Arany Jánostól kapta; Petőfi autográf kézírata azonban Arany hagyatékában nem maradt fenn. *M*: Szigeti Album. MDCCCLX.«... Ezek az adatok szerepeltek lényegileg a Havas-féle kiadás jegyzeteiben is. Az adat téves, amint erre Kardos Lajos az Egyetemes Philológiai Közlemények 1914. évfolyamában *Petőfi »A huszár« c. költe-ményének történeléhez* című cikkében rámutatott. A vers először 1850-ben jelent meg a debre-ceni Csokonai Lapok-ban (185. l.) *Huszárdal* címen. A cím alatt ez áll »(Ad notam: Azt mond-ják, nem adnak engem galambomnak)«. A költemény alatt nem szerepel Petőfi neve, csupán a *P...* jegy áll, ami érthető is, ha figyelembe vesszük a közlés dátumát. A vers közlője *F.* — Kardos Lajos feltevése szerint a közlő valószínűleg Fekete Mihály (1820—1871), aki ekkor egy Bethlen gróf nevelője volt, később a kolozsvári református gimnázium tanára lett.

Az interpunkcionális eltérések mellett két szöveg-eltérésre hívja fel a figyelmet Kardos Lajos: *a*) a Csokonai Lapokban a cím *Huszárdal* (a Szigeti Albumban *A huszár*), *b*) a hatodik sor a Csokonai Lapokban »Hazám, oh szent hazám« (a Szigeti Albumban: »Hazám, te szent hazám«).

7. Varjas Béla a költemények első megjelenési helyét (újságokban, folyóiratokban) úgy jelöli, hogy az évszám mellett a lapszámot közli. Ez az eljárás a jegyzetek használhatósága szempontjából éppen nem szerencsés. Helyesebb volna, ha az évszám mellett a jegyzet közölné a megjelenés hónapját és napját, s mellette zárójelben a lapszámot. Nyilvánvaló, hogy az érdemi munka számára többet mond a megjelenés hónapja és napja, mint a lapszám. Félreértés is adódhat, ha nem közöljük a megjelenés pontos dátumát. Így pl. az *Itt a nyílom, mibe löjjem?* c. költemény jegyzetében azt olvassuk, hogy a vers először a Munkások Ujsága 1848. évf. 85. lapján jelent meg. Viszont a Munkások Ujságának egyetlen évfolyamában többször szerepel a 85-ös lapszám. A vers tehát — eszerint — a május 7-i számban is, a december 12. számban is meg-jelenhetett, mivel a Munkások Ujságának 1848. szeptember elejétől *új jolyama* indult meg, új formátumban s új lapszámozással. A kétséget ez esetben eloszlatja az a tény, hogy Petőfi a verset decemberben írta, de köztudomású, hogy a szerzés és a megjelenés időpontja nem mindig került ilyen közel egymáshoz.

*

Néhány észrevételt tettünk csupán Petőfi verseinek új kritikai kiadásával kapcsolat-ban, — azzal a céllal, hogy ennek az alapjában alapos és gondos munkának kisebb hiányossá-gait vagy vitatható mozzanatait korrigáljuk, illetve nyugvóponthoz közelítsük.

² Turóczi-Trostler József lektori megjegyzése: »Nyelvi, verstani terminológiai okokból valószínűnek tartom, hogy a *Búcsúszó*t Petőfi írta. (Mintha csak a *K... Vilmos barátomhoz* c. költemény utolsó versszakának volna vulgárisabb párja vagy változata:

S él az isten, s tudni fogja, hogyha él :
Mit szenvedtem, s te bajtárs mit szenvedél ;
Él az isten aki annyi bánatért
Tán megadja akkor a várt pályabért.

Közös terminológiai forrásvidékük különben a *Főti dal* !«